

به نام خداوند جان آفرین
حکیم سخن در زبان آفرین

تألیف: سید محمد تقی
مطبع: مطبعه آفرین
تاریخ: ۱۳۰۲
مکان: تهران

۹۶۹۲۷

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

گروه زبان‌شناسی

پایان‌نامه

برای دریافت درجه دکترای تخصصی در رشته زبان‌شناسی همگانی

عنوان:

مازندرانی: جایگاه، کاربرد و نگرش‌های گویشوران
در استان مازندران

استاد راهنما:

دکتر یحیی مدرسی

استادان مشاور:

دکتر سید محمد ضیاء حسینی

دکتر مجتبی منشی‌زاده

نگارش:

حسن بشیرنژاد

۱۳۸۷ / ۴ / ۱۱

۱۳۸۶

۹۶۹۲۷

کتابخانه ادبیات و زبان‌های خارجی
دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی
دانشگاه علامه طباطبائی

پیشکش بہ

استادانہ

و خانوادهاہ

تقدیر و تشکر:

سپاس بی‌کران ایزد بی‌همتا را که موهبت زبان در کنار موهبت‌های فراوان دیگر ارزانی فرمود تا ما را توان سپاسگزاری و قدردانی باشد. تلاش‌ها و راهنمایی‌های معلمان و استادانم، از آنهایی که به بنده الفبای خواندن و نوشتن آموخته‌اند تا آنانی که مقیر را با الفبای زبان‌شناسی آشنا ساخته‌اند، شایسته سپاس و قدرشناسی بسیار است. از هنگام ورود به رشته‌ی زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی در سال ۱۳۷۶ تا کنون، لطف و عنایت استادان گرانقدر گروه زبان‌شناسی، به ویژه آقایان دکتر یمینی مدرس، دکتر سید محمد ضیاء‌مسینی، دکتر علی‌محمد مق‌شناس، دکتر سید علی میرعمادی، دکتر محمد دبیر مقدم، دکتر کورش صفوی و سرکار خانم دکتر ویدا شقاقی همواره شامل حال بنده بوده است و در اینجا لازم می‌دانم که از همه‌ی این عزیزان قدردانی نمایم. در این گذر، تلاش‌های استاد دانشمند، جناب دکتر یمینی مدرس، شایسته تقدیر و تشکر ویژه است، چه ایشان زحمت راهنمایی این اثر و پایان‌نامه کارشناسی ارشد مقیر را تقبل نمودند و در واقع انجام این دو مهم بدون مساعدت‌های علمی و معنوی ایشان میسر نبود. صبر، موصله، متانت، دقت نظر و نکته‌سنجی ایشان، که بر هیچ یک از دانشجویان و همکاران وی پوشیده نیست، مقیر را با اصول پژوهش و نگارش علمی آشنا ساخت و کمک نمود تا اشکالات فراوان این اثر را برطرف نمایم.

همچنین از ارشادات ارزنده آقایان دکتر سید محمد ضیاء‌مسینی و دکتر مجتبی منشی‌زاده در بهبود کیفیت این اثر بهره بردم که لازم است از این دو بزرگوار نیز تشکر نمایم. برای همه‌ی استادانم از درگاه ایزد متان آرزوی سلامتی و طول عمر با عزت می‌نمایم و امیدوارم که سایه وجودشان همواره بر سر علاقه‌مندان و پژوهندگان حوزه زبان‌شناسی استمرار داشته باشد. افراد زیادی در مراحل انجام این پژوهش به بنده یاری رسانده‌اند که مدیریت و کارکنان آموزش و پرورش در شهرهای مورد بررسی، مدیران مدارس، دبیران، دانش‌آموزان و نیز بومیانی که در اجرای پرسش‌نامه‌ها همکاری نموده‌اند از جمله‌ی این افراد می‌باشند و جا دارد از همه‌ی آنها تشکر نمایم.

در پایان لازم می‌دانم که از همسرم به خاطر کمک و همکاری در استفراغ داده‌های پرسش‌نامه و تایپ بخش عمده‌ای از پایان‌نامه و همچنین تامل وضع آشفته زندگی در مدت انجام این پژوهش میدانی قدردانی نمایم.

فرم تمهیدنامه

اینجانب حسن بشیرنژاد دانشجوی دوره دکتری رشته زبان‌شناسی همگانی به این وسیله اعلام می‌نمایم که در نگارش رساله خود با عنوان «مازندرانی: جایگاه، کاربرد و نگرش‌های گویشوران در استان مازندران»

امانت‌داری را رعایت نموده و نظرات مطرح شده در این رساله متعلق به من است و در کلیه مواردی که به نحوی از انحاء از آراء و نظرات دیگران استفاده کرده‌ام منبع آن آراء و نظرات را به دقت و به روشنی در هر مورد به صورت جداگانه ذکر کرده‌ام. چنان چه پس از تسلیم این رساله برای دفاع معلوم شود که بر اساس مطالب فوق خلافی صورت گرفته است نمره فعلی رساله این جانب منتفی و حق هیچ گونه اعتراضی نخواهم داشت. همچنین چنان چه پس از فراغت از تحصیل این جانب معلوم شود که در این رساله خلافی صورت گرفته این حق برای دانشگاه محفوظ خواهد بود که اعتبار مدرک تحصیلی این جانب را باطل نماید.

نام و نام خانوادگی دانشجو: حسن بشیرنژاد

امضاء:

تاریخ:

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: مازندرانی: جایگاه، کاربرد و نگرش‌های گویشوران در استان مازندران	
نویسنده/ محقق: حسن بشیرنژاد	
مترجم: -----	
استاد راهنما: دکتر یحیی مدرسی استادان مشاور: دکتر سید محمد ضیاء حسینی - دکتر مجتبی منشی‌زاده	
کتابنامه: دارد	واژه‌نامه: دارد
نوع پایان نامه: بنیادی • توسعه‌ای ○ کاربردی ○	
مقطع تحصیلی: دکتری	سال تحصیلی: ۱۳۸۶
محل تحصیل: تهران نام دانشگاه: علامه طباطبائی دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی	
تعداد صفحات: ۲۱۴	گروه آموزشی: زبان شناسی
کلید واژه‌ها به زبان فارسی: دو زبانی - مرگ زبان - تغییر زبان - حفظ زبان - نگرش زبانی - ایدئولوژی زبانی - فارسی - مازندرانی	
کلید واژه‌ها به زبان انگلیسی: bilingualism - language death - language shift - language maintenance - language attitude - language ideology - Persian - Mazandarani	

چکیده (دو صفحه) - صفحه ۱

الف. موضوع و طرح مسئله: تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در سال‌های اخیر به همراه توسعه‌ی صنعت، تکنولوژی و ارتباطات موجب گرایش گویشوران زبان‌های بومی و اقلیت به زبان‌های رسمی، ملی و معتبر شده است و این روند عاملی برای تضعیف جایگاه و تهدیدی برای بقای زبان‌های اقلیت به حساب می‌آید. به طور طبیعی، زبان‌های محلی ایران نیز از این قاعده مستثنی نیستند. مازندرانی یکی از زبان‌های محلی در شمال کشورمان است که در سال‌های اخیر کاربرد آن در حوزه‌های مختلف کاهش یافته و فراگیران این زبان در نسل جوان هر روزه کمتر می‌شوند. هدف این پژوهش به دست دادن شواهدی در مورد جایگاه اجتماعی این زبان و میزان کاربرد آن در حوزه‌های مختلف در استان مازندران است. همچنین، این تحقیق در پی سنجش نگرش گویشوران نسبت به این زبان و بررسی تاثیر عوامل اجتماعی بر کاربرد آن است.

ب. مبانی نظری، پرسش‌ها و فرضیه‌ها: در این پژوهش، از شیوه‌ی تحلیل حوزه‌های فیشمن (۱۹۶۶) بهره گرفته شد. در این شیوه، میزان کاربرد مازندرانی بر حسب موقعیت، موضوع و مخاطب در ۶ حوزه‌ی خانواده، مدرسه، اداره، کوچه و بازار، مذهب، و هنر و سرگرمی بررسی شده است. پرسش‌های این پژوهش عبارتند از: ۱- زبان مازندرانی در کدام حوزه کاربرد بیشتری دارد؟ ۲- آیا اکثریت افراد، مازندرانی را به عنوان زبان اول در حوزه خانواده فرامی‌گیرند؟ ۳- آیا جوانانی که مازندرانی را در خانواده به عنوان زبان اول فرا گرفته‌اند در اکثریت قرار دارند؟ ۴- آیا میان سن والدین و میزان تشویق فرزندان به فراگیری مازندرانی ارتباط وجود دارد؟ ۵- آیا سن گویشوران در میزان فراگیری و کاربرد مازندرانی موثر است؟ ۶- آیا میان جنسیت افراد و میزان کاربرد مازندرانی در حوزه‌های مختلف ارتباط وجود دارد؟ ۷- آیا میان منطقه سکونت گویشوران (شهرنشینی یا روستائینی) و کاربرد مازندرانی در حوزه‌های مختلف رابطه‌ای وجود دارد؟ ۸- آیا میان کاربرد مازندرانی در شهرهای مورد بررسی در استان تفاوتی وجود دارد؟ ۹- دیدگاه‌ها و نگرش‌های گویشوران نسبت به مازندرانی چگونه است؟ ۱۰- در مجموع شواهد موجود حکایت از حفظ زبان مازندرانی دارند یا زوال تدریجی آن؟ فرضیه‌های پژوهش عبارتند از: ۱- کاربرد مازندرانی در حوزه خانواده بیش از سایر حوزه‌هاست. ۲- اکثر افراد مازندرانی را به عنوان زبان اول فرا گرفته‌اند. ۳- افراد جوانی که مازندرانی را به عنوان زبان اول فرا گرفته‌اند در اقلیت قرار دارند. ۴- بین سن والدین و میزان تشویق فرزندان به فراگیری مازندرانی رابطه مستقیم وجود دارد. ۵- کاربرد و فراگیری مازندرانی در گروه‌های سنی بالاتر در حوزه‌های مختلف بیشتر است. ۶- میزان کاربرد مازندرانی در بین زنان در حوزه‌های مختلف کمتر از مردان است. ۷- کاربرد مازندرانی در میان روستائینان در حوزه‌های مختلف بیش از میزان کاربرد آن در میان شهرنشینان است. ۸- وضعیت کاربرد مازندرانی در شهرهای مورد بررسی تقریباً یکسان است. ۹- غالب گویشوران نسبت به زبان مازندرانی نگرش‌چندان مثبتی ندارند. ۱۰- در مجموع شواهد موجود گویای در جریان بودن روند زوال تدریجی مازندرانی است.

پ. روش تحقیق، جامعه آماری، گردآوری و تحلیل داده‌ها: این تحقیق، یک پژوهش میدانی توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده صورت پذیرفته است. پرسش‌نامه شامل ۳۶ سؤال بسته بوده و به بررسی میزان کاربرد فارسی و مازندرانی در حوزه‌های مختلف و نگرش گویشوران نسبت به دو زبان می‌پردازد. ۱۲۰۰ آزمودنی از ۵ شهر استان مازندران (آمل، ساری، نور، رامسر، و بهشهر) و در سه گروه سنی ۱۸-۱۴ ساله، ۴۰-۳۰ ساله، و بالای ۵۰ ساله به سؤالات آن پاسخ گفتند. پاسخ‌گویان به میزان مساوی از دو گروه جنسیتی زن و مرد و از دو جامعه‌ی شهری و روستایی به شیوه‌ی تصادفی انتخاب شدند. همچنین، محقق به ثبت ۲۴۰ موقعیت ارتباطی از طریق مشاهده در شهر آمل اقدام نموده است. داده‌های گردآوری شده به صورت جدول و نمودار تنظیم و از طریق آزمون مجذور کا توصیف و تحلیل شدند.

ت. یافته‌های تحقیق: بررسی داده‌های این پژوهش نشان می‌دهند که به طور نسبی بیشترین میزان کاربرد مازندرانی مربوط به حوزه خانواده است و هر چه حوزه رسمی‌تر می‌شود، میزان کاربرد مازندرانی کاهش می‌یابد. میزان فراگیری زبان اول در خانواده بر حسب نوع خانواده و اعضای آن متغیر است. در مجموع حدود ۶۷ درصد از افراد مازندرانی را به عنوان زبان اول در خانواده فرا گرفته‌اند اما در گروه سنی ۱۴-۱۸ ساله فراگیری مازندرانی کاهش می‌یابد. در این گروه تنها حدود ۲۵ درصد از آزمودنی‌ها، مازندرانی را به عنوان زبان اول آموخته‌اند. زبانی که فرد در گفتگو با اعضای مختلف خانواده به کار می‌برد ممکن است بر حسب سن مخاطب متفاوت باشد. برای مثال، داده‌ها نشان می‌دهند که ۴۸ درصد از افراد ۱۴-۱۸ ساله، با پدر بزرگ و مادر بزرگ‌هایشان مازندرانی صحبت می‌کنند و در مقابل، ۳۸ درصد از آنها با پدر و مادرشان مازندرانی صحبت می‌کنند. در ارتباط با برادر یا خواهر کوچکترشان نیز تنها ۲۴/۷۵ درصد از مازندرانی استفاده می‌کنند.

پیکیده (دو صفحه) - صفحه ۲

در حوزه مدرسه، انتخاب زبان عمدتاً اجباری بوده و زبان فارسی بر مازندرانی غلبه دارد. برای نمونه، ۹۷ درصد از دانش‌آموزان پرسش‌شونده با معلمان در کلاس درس فارسی صحبت می‌کنند و ۹۷/۵ درصد از آنها نیز با مدیر مدرسه در دفتر مدرسه فارسی حرف می‌زنند. همچنین، ۸۱/۲۵ درصد از دانش‌آموزان در کلاس با یکدیگر فارسی صحبت می‌کنند.

حوزه کوچکی و بازار نسبت به دو حوزه مدرسه و خانواده از وسعت و گستردگی بیشتری برخوردار است و تنوع مخاطبان حاضر در آن نیز بیشتر است. در این حوزه، موقعیت گفتار و یا موقعیت، سن، و جنسیت گوینده یا مخاطب می‌تواند در انتخاب زبان موثر باشد. در موقعیت‌های رسمی‌تر و در برخورد با مخاطبانی که به لحاظ موقعیت اجتماعی بالاترند، بیشتر زبان فارسی به کار می‌رود و در مواردی نیز که مخاطب ناشناس بوده و اطلاعات زیادی از وی در دست نیست گویندگان زبان فارسی را ترجیح می‌دهند. برای نمونه، ۲۹/۴۹ درصد از افراد در برخورد با همسایگان از زبان فارسی استفاده می‌کنند و در مقابل ۷۲/۵۸ درصد از آنها در گفتگو با یک فرد جوان ناشناس از فارسی استفاده می‌کنند.

حوزه‌ی اداری نسبتاً رسمی است و همین رسمیت موجب می‌شود تا میزان کاربرد فارسی در آن به طور نسبی بالا باشد. برای نمونه، ۶۳/۹۱ درصد از مراجعه‌کنندگان با کارمندان ادارات فارسی صحبت می‌کنند. در برخورد با یک پزشک یا منشی او در مطب به ترتیب ۷۷/۵۸ و ۷۳/۷۴ درصد افراد از زبان فارسی استفاده می‌کنند.

حوزه‌هایی مانند مذهب، هنر و سرگرمی بر اساس موضوع تعریف می‌شوند. بررسی کاربرد زبان در امور هنری مانند شعر، داستان، تئاتر، فیلم سینمایی و موسیقی نشان می‌دهد که در این موارد غلبه با زبان فارسی است و تنها در مورد موسیقی و شعر اکثریت پرسش‌شوندگان مازندرانی را به فارسی ترجیح می‌دهند. در زمینه سرگرمی‌ها نیز غلبه با زبان فارسی است. در مجموع ۵۲/۴۱ درصد از آزمودنی‌ها در زمینه برنامه‌های صدا و سیما فارسی را به مازندرانی ترجیح می‌دهند. در زمینه مذهب نیز حدوداً نیمی از پرسش‌شوندگان گفته‌اند که برای نیایش از زبان فارسی استفاده می‌کنند.

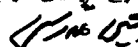
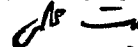

داده‌های حاصل از مشاهدات در شهر آمل تا حدود زیادی یافته‌های پرسش‌نامه و مصاحبه را تایید می‌کند. برای نمونه، ارقام حاصل از پرسش‌نامه نشان می‌دهند که ۵۶/۲۵ درصد از دانش‌آموزان در حیاط مدرسه با یکدیگر فارسی صحبت می‌کنند و در داده‌های حاصل از مشاهده نیز ۵۱/۶۶ درصد آنها در این موقعیت از فارسی استفاده می‌کنند که مجذور کاه (۰/۱۸)، با سطح معناداری ۰/۰۵ و درجه آزادی ۱ نشان می‌دهد که این مقدار تفاوت، به لحاظ آماری معنی‌دار نیست.

سن، جنسیت، تحصیلات و شهرنشینی در کاربرد دو زبان در حوزه‌ها و موقعیت‌های مختلف موثرند. در مجموع، کاربرد فارسی در میان گروه‌های سنی پایین‌تر بیشتر است. در میان گروه‌های سنی بالا، در بین زنان بیش از مردان، در میان شهرنشینان بیش از روستائینان، و در بین افراد تحصیل‌کرده بیش از افراد کم‌سواد یا بی‌سواد است.

نتیجه‌گیری: در مجموع یافته‌های این پژوهش از فرسایش تدریجی زبان مازندرانی در منطقه حکایت دارند. در این جا، به اختصار به برخی از مهم‌ترین دلایل و شواهد موجود در این زمینه می‌پردازیم:

- ۱- گرایش جوانان به زبان فارسی به معنی کاسته شدن از تعداد گویشوران مازندرانی در آینده است.
- ۲- گرایش دختران جوان به زبان فارسی می‌تواند به منزله افزایش فراگیری فارسی از سوی فرزندان در خانواده باشد زیرا دختران به عنوان مادران آینده در زبان‌آموزی فرزندان نقش حیاتی بر عهده دارند.
- ۳- گرایش افراد تحصیل‌کرده و شهرنشین به زبان فارسی، با توجه به گسترش روزافزون باسوادی و شهرنشینی، به منزله کاهش جمعیت گویشوران مازندرانی در آینده است.
- ۴- کاربرد فارسی در محیط مدرسه به عنوان زبان آموزشی و تنها زبان ارتباطی میان معلم و دانش‌آموز می‌تواند زبان مازندرانی را در نظر دانش‌آموزان بی‌اهمیت جلوه داده و ایجاد نگرش منفی نسبت به این زبان نماید.
- ۵- در حوزه مذهب، مازندرانی کاربرد چندانی ندارد و این در حالی است که مذهب معمولاً از آخرین پایگاه‌های زبان در حال تغییر در نظر گرفته می‌شود.
- ۶- نبود نگرش‌های چندان مثبت، علاقه و دلبستگی عمیق نسبت به مازندرانی، بیانگر آن است که یک عزم گروهی برای حفظ این زبان وجود ندارد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما: سمت علمی: امضاء:

نام دانشکده: _____ رئیس کتابخانه: _____

فهرست مطالب

۱.....	فصل اول: کلیات
۲.....	۱-۱: آغاز سخن
۳.....	۲-۱: بیان موضوع و اهمیت آن
۶.....	۳-۱: اهداف پژوهش
۷.....	۴-۱: پرسش‌های پژوهش
۷.....	۵-۱: فرضیه‌های پژوهش
۸.....	۶-۱: مفاهیم بنیادی
۸.....	۱-۶-۱: فرد دو زبانه
۸.....	۲-۶-۱: زبان اول و زبان دوم
۹.....	۳-۶-۱: تغییر زبان و حفظ زبان
۹.....	۴-۶-۱: نگرش زبانی
۹.....	۵-۶-۱: زبان، گویش و لهجه
۱۱.....	۶-۶-۱: گونه
۱۱.....	۷-۱: مازندرانی
۱۲.....	۱-۷-۱: ادبیات مکتوب مازندرانی
۱۳.....	۲-۷-۱: گستره و پراکندگی لهجه‌های مازندرانی
۱۵.....	۳-۷-۱: پاره‌ای از ویژگی‌های ساختاری مازندرانی
۲۳.....	۸-۱: مشکلات و محدودیت‌ها
۲۴.....	فصل دوم: مباحث نظری
۲۵.....	۱-۲: مقدمه
۲۵.....	۲-۲: شکل‌گیری و تکوین مطالعات اجتماعی زبان
۲۸.....	۳-۲: حفظ و تغییر زبان
۳۲.....	۴-۲: شرایط و عوامل تغییر یا حفظ زبان
۳۹.....	۵-۲: نقش نگرش زبانی در حفظ یا تغییر زبان
۴۳.....	۶-۲: نشانه‌ها و شاخص‌های خطرپذیری زبان
۴۸.....	۷-۲: اهمیت حفظ زبان‌های در معرض خطر
۵۰.....	۸-۲: احیاء و تقویت زبان‌ها
۵۴.....	۹-۲: پژوهش‌های انجام شده در جهان
۶۴.....	۱۰-۲: پژوهش‌های انجام شده در ایران
۶۹.....	۱۱-۲: پیشینه‌ی مطالعات مازندرانی
۷۳.....	۱۲-۲: نتیجه‌ی بحث
۷۴.....	فصل سوم: روش تحقیق
۷۵.....	۱-۳: مقدمه
۷۵.....	۲-۳: روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

۷۵	۳-۲-۱: پرسش نامه
۷۷	۳-۲-۲: مصاحبه
۷۷	۳-۲-۳: مشاهده
۷۸	۳-۳: جامعه‌ی آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه
۸۰	۳-۴: تحلیل و توصیف داده‌ها
۸۲	۳-۵: مازندران
۸۴	۳-۵-۱: اوضاع اقتصادی، اجتماعی و طبیعی دازندران
۸۵	۳-۵-۲: تاریخچه‌ی مازندران
۸۸	۳-۵-۳: وجه تسمیه مازندران و تبرستان
۸۹	۳-۵-۴: معرفی مناطق مورد بررسی در این پژوهش
۹۵	فصل چهارم: توصیف و تحلیل داده‌ها
۹۶	۴-۱: مقدمه
۹۸	۴-۲: کاربرد مازندرانی در حوزه‌های مختلف
۹۸	۴-۲-۱: حوزه‌ی خانواده
۱۰۷	۴-۲-۲: حوزه‌ی مدرسه
۱۱۲	۴-۲-۳: حوزه‌ی اداری
۱۱۷	۴-۲-۴: حوزه‌ی کوچه و بازار
۱۲۴	۴-۲-۵: حوزه‌ی هنر و سرگرمی
۱۳۲	۴-۲-۶: حوزه‌ی مذهب
۱۳۴	۴-۳: بررسی نگرش‌های زبانی
۱۵۰	۴-۴: تاثیر عوامل اجتماعی بر کاربرد دو زبان و نگرش‌های زبانی
۱۵۰	۴-۴-۱: سن
۱۵۳	۴-۴-۲: جنسیت
۱۵۷	۴-۴-۳: تحصیلات
۱۶۰	۴-۴-۴: شهرنشینی
۱۶۳	۴-۵: خلاصه و نتیجه‌ی بحث
۱۶۵	فصل پنجم: نتایج و دستاوردها
۱۶۶	۵-۱: دستاوردها
۱۷۲	۵-۲: بررسی فرضیه‌ها
۱۸۰	۵-۳: مازندرانی و دورنمای آینده
۱۸۳	۵-۴: پیشنهاداتی در جهت حفظ و تقویت مازندرانی
۱۸۵	۵-۵: پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آینده
۱۸۶	کتابنامه
۱۹۷	پیوست‌ها
۲۰۴	واژه‌نامه

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱: برخی واژه‌های مازندرانی به همراه صورت‌های هم‌معنی در پهلوی ۱۷
- جدول ۱-۲: واژه‌های هم‌زاد در فارسی و مازندرانی با تلفظ متفاوت و معنی یکسان ۱۷
- جدول ۱-۳: واژه‌های مشترک فارسی و مازندرانی با معانی متفاوت ۱۸
- جدول ۱-۴: واژه‌های هم‌آوا یا معانی متفاوت در دو زبان ۱۸
- جدول ۱-۲: چارچوبی برای رده‌شناسی زبان‌های اقلیت (ادواردز، ۱۹۹۲) ۴۴
- جدول ۲-۲: زبان کاربردی کودک خوسا در ارتباط با والدین و فامیل (به درصد) ۵۹
- جدول ۳-۲: تقسیم‌بندی چهارگانه کراس از میزان خطرپذیری زبان‌های بومی آمریکا و کانادا ۶۰
- جدول ۴-۲: درصد گویشوران یک زبان و دوزبانه در میان افراد ناواهو در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ ۶۱
- جدول ۵-۲: میزان کاربرد زبان‌های انگلیسی، هندی، اوریا، و بنگالی در حوزه‌های مختلف در بین مهاجران اوزبک ۶۲
- جدول ۶-۲: درصد افراد اوریا دارای تسلط خیلی خوب در چهار مهارت در چهار زبان در شهر کولکاتا ۶۳
- جدول ۱-۳: حجم نمونه مورد بررسی به تفکیک سن، جنسیت و منطقه سکونت (پرسشنامه و مصاحبه) ۷۹
- جدول ۲-۳: حجم نمونه مورد مشاهده به تفکیک حوزه کاربردی و گروه سنی در شهر امل ۸۰
- جدول ۳-۳: جدول توزیع مجذور کا به تفکیک سطح معنی‌داری و درجه آزادی ۸۲
- جدول ۱-۴: میزان فراگیری فارسی و مازندرانی به عنوان زبان اول در حوزه خانواده در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۹۸
- جدول ۲-۴: میزان فراگیری فارسی به عنوان زبان اول در کل جمعیت نمونه به تفکیک سن و شهر ۹۹
- جدول ۳-۴: درصد و فراوانی تسلط بر فارسی و مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۰۰
- جدول ۴-۴: درصد و فراوانی تسلط بر فارسی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر و گروه سنی ۱۰۰
- جدول ۵-۴: نگرش پاسخگویان به فارسی و مازندرانی برای بیان راحت‌تر مقصود به تفکیک شهر و گروه سنی ۱۰۱
- جدول ۶-۴: نسبت گویشوران بومی فارسی و مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک گروه سنی ۱۰۲
- جدول ۷-۴: میزان کاربرد فارسی و مازندرانی در حوزه خانواده در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب ۱۰۳
- جدول ۸-۴: میزان کاربرد مازندرانی در حوزه خانواده در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و گروه سنی ۱۰۴
- جدول ۹-۴: میزان کاربرد مازندرانی در حوزه خانواده در گروه ۱۴-۱۸ ساله بر حسب مخاطب و گروه سنی در امل ۱۰۵
- جدول ۱۰-۴: زبان غالب در خانواده‌های مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۰۶
- جدول ۱۱-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه مدرسه در گروه ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک مخاطب و شهر ۱۰۹
- جدول ۱۲-۴: میزان کاربرد فارسی و مازندرانی در حوزه اداری در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب ۱۱۲
- جدول ۱۳-۴: میزان کاربرد فارسی در حوزه اداری در کل جمعیت نمونه بر حسب شهر و مخاطب ۱۱۳
- جدول ۱۴-۴: میزان کاربرد فارسی در حوزه اداری در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و گروه سنی ۱۱۳
- جدول ۱۵-۴: میزان کاربرد فارسی و مازندرانی در حوزه کوچه و بازار در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب ۱۱۸
- جدول ۱۶-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و شهر ۱۱۸
- جدول ۱۷-۴: میزان کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و گروه سنی ۱۲۰
- جدول ۱۸-۴: میزان علاقه‌مندی آزمودنی‌ها به کاربرد فارسی و مازندرانی در زمینه‌های هنری در کل جمعیت نمونه ۱۲۴
- جدول ۱۹-۴: درصد علاقه‌مندی به فارسی در زمینه‌های هنری در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۲۵
- جدول ۲۰-۴: میزان علاقه‌مندی به فارسی در زمینه‌های هنری در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی ۱۲۶
- جدول ۲۱-۴: میزان علاقه‌مندی به دو زبان در زمینه برنامه‌های صدا و سیما در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۲۷
- جدول ۲۲-۴: میزان علاقه‌مندی به کاربرد دو زبان در برنامه‌های صدا و سیما در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی ۱۲۸
- جدول ۲۳-۴: میزان علاقه‌مندی به دو زبان در زمینه برنامه‌های صدا و سیما در والدین جمعیت نمونه بر حسب سن ۱۲۸
- جدول ۲۴-۴: درصد مطالعه به زبان مازندرانی در گروه ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک شهر ۱۳۰
- جدول ۲۵-۴: درصد مطالعه به زبان مازندرانی در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی ۱۳۰
- جدول ۲۶-۴: درصد مطالعه در مورد زبان و فرهنگ مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۳۱
- جدول ۲۷-۴: میزان آشنایی افراد با قصه‌ها و ضرب‌المثل‌های مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۳۱
- جدول ۲۸-۴: میزان آشنایی با قصه‌ها و ضرب‌المثل‌های مازندرانی در کل جمعیت نمونه بر حسب سن ۱۳۲
- جدول ۲۹-۴: درصد و فراوانی کاربران فارسی و مازندرانی در هنگام نیایش در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۳۳

- جدول ۳-۴: درصد فراوانی کاربران فارسی و مازندرانی برای نیایش در کل جمعیت نمونه بر حسب سن ۱۳۳
- جدول ۳۱-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری زبان مازندرانی به تفکیک شهر ۱۳۵
- جدول ۳۲-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری زبان مازندرانی به تفکیک گروه سنی ۱۳۶
- جدول ۳۳-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری زبان مازندرانی توسط فرزندان آنها به تفکیک شهر ۱۳۷
- جدول ۳۴-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری زبان مازندرانی توسط فرزندان آنها به تفکیک سن ۱۳۷
- جدول ۳۵-۴: میزان تشویق والدین به فراگیری فارسی و مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک شهر ۱۳۸
- جدول ۳۶-۴: میزان تشویق والدین به فراگیری فارسی و مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک سن ۱۳۸
- جدول ۳۷-۴: تعداد و درصد پاسخ‌گویان بر حسب علاقه‌مندی آنها در مورد نوع زبان همسر به تفکیک شهر ۱۴۰
- جدول ۳۸-۴: تعداد و درصد پاسخ‌گویان بر حسب علاقه‌مندی آنها در مورد نوع زبان همسر بر حسب سن ۱۴۰
- جدول ۳۹-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد داشتن شبکه مستقل رادیویی / تلویزیونی مازندرانی به تفکیک شهر ۱۴۱
- جدول ۴۰-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد داشتن شبکه مستقل رادیویی / تلویزیونی مازندرانی بر حسب سن ۱۴۱
- جدول ۴۱-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت آموزش مازندرانی در مدارس به تفکیک شهر ۱۴۲
- جدول ۴۲-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت آموزش مازندرانی در مدارس بر حسب سن ۱۴۳
- جدول ۴۳-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد عنوان مناسب برای مازندرانی به تفکیک شهر ۱۴۴
- جدول ۴۴-۴: خود ارزیابی افراد در مورد میزان لهجه مازندرانی به هنگام فارسی صحبت کردن به تفکیک شهر ۱۴۴
- جدول ۴۵-۴: خود ارزیابی افراد در مورد میزان لهجه مازندرانی به هنگام فارسی صحبت کردن به تفکیک سن ۱۴۵
- جدول ۴۶-۴: نگرش پاسخ‌گویان به داشتن لهجه مازندرانی به تفکیک شهر ۱۴۶
- جدول ۴۷-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد داشتن لهجه مازندرانی به تفکیک سن ۱۴۶
- جدول ۴۸-۴: نگرش پاسخ‌گویان نسبت به گویشوران دو زبان به تفکیک شهر ۱۴۷
- جدول ۴۹-۴: نگرش پاسخ‌گویان نسبت به گویشوران دو زبان به تفکیک سن ۱۴۸
- جدول ۵۰-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد لهجه معتبرتر در مازندران به تفکیک شهر ۱۴۸
- جدول ۵۱-۴: نگرش پاسخ‌گویان نسبت به زوال مازندرانی به تفکیک شهر ۱۴۹
- جدول ۵۲-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد مدت بقای مازندرانی به تفکیک شهر ۱۵۰
- جدول ۵۳-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری مازندرانی بر حسب جنسیت ۱۵۶
- جدول ۵۴-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد داشتن لهجه مازندرانی به هنگام فارسی صحبت کردن بر حسب جنسیت ۱۵۷
- جدول ۵۵-۴: فراوانی و درصد آزمودنی‌های گروه ۳۰-۴۰ ساله بر اساس میزان تحصیلات ۱۵۷
- جدول ۵۶-۴: میزان فراگیری فارسی و مازندرانی به عنوان زبان اول به تفکیک شهر و روستا ۱۶۰
- جدول ۵۷-۴: نگرش پاسخ‌گویان در مورد ضرورت فراگیری مازندرانی به تفکیک محل سکونت ۱۶۲
- جدول ۱-۵: مقایسه درصد کاربرد فارسی در حوزه‌های مختلف در ۵ شهر استان مازندران ۱۷۱
- جدول ۲-۵: مقایسه میانگین درصد کاربرد مازندرانی و فارسی در حوزه‌های مختلف ۱۷۳
- جدول ۳-۵: میزان فراگیری فارسی و مازندرانی در کل جمعیت نمونه به تفکیک گروه سنی ۱۷۶
- جدول ۴-۵: میزان کاربرد مازندرانی در حوزه خانواده در بین افراد ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک جنسیت ۱۷۷
- جدول ۶-۵: میزان کاربرد مازندرانی در حوزه خانواده در افراد ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک منطقه سکونت ۱۷۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۲: شبکه روابط بین عوامل برون‌زبانی، نگرش‌ها و مرگ زبان ۴۲
- نمودار ۱-۴: میزان فراگیری مازندرانی به عنوان زبان اول بر حسب شهر در میان کل جمعیت نمونه ۹۷
- نمودار ۲-۴: درصد گویشوران بومی مازندرانی در سه گروه سنی در کل جمعیت نمونه ۱۰۲
- نمودار ۳-۴: درصد کاربرد مازندرانی در ارتباطات خانوادگی در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و گروه سنی ۱۰۴
- نمودار ۴-۴: مقایسه درصد کاربرد مازندرانی توسط ۱۴-۱۸ ساله‌ها در حوزه خانواده در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۵ در شهر آمل ۱۰۶
- نمودار ۵-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه مدرسه در گروه سنی ۱۴-۱۸ ساله بر حسب مخاطب ۱۰۸
- نمودار ۶-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه مدرسه در گروه سنی ۳۰-۴۰ ساله بر حسب مخاطب ۱۰۹
- نمودار ۷-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه اداری در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی و مخاطب ۱۱۴
- نمودار ۸-۴: مقایسه درصد کاربرد فارسی در حوزه اداری در گروه ۱۴-۱۸ ساله در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۵ در شهر آمل ۱۱۵
- نمودار ۹-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب ۱۱۹
- نمودار ۱۰-۴: درصد کاربرد زبان فارسی در حوزه کوچه و بازار در کل جمعیت نمونه بر حسب مخاطب و گروه سنی ۱۲۰
- نمودار ۱۱-۴: درصد علاقه‌مندی به کاربرد فارسی و مازندرانی در زمینه‌های هنری در کل جمعیت نمونه ۱۲۵
- نمودار ۱۲-۴: درصد علاقه‌مندی به فارسی در زمینه‌های هنری در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی ۱۲۶
- نمودار ۱۳-۴: مقایسه درصد علاقه‌مندان به برنامه‌های فارسی صدا و سیما در سه گروه سنی یا والدین
این سه گروه در کل جمعیت نمونه ۱۲۹
- نمودار ۱۴-۴: درصد کاربرد فارسی و مازندرانی در هنگام نیایش در کل جمعیت نمونه بر حسب گروه سنی ۱۳۴
- نمودار ۱۵-۴: درصد والدینی که فرزندان‌شان را به یادگیری فارسی تشویق می‌کنند در کل جمعیت نمونه بر حسب سن ۱۳۹
- نمودار ۱۶-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه خانواده در کل جمعیت نمونه به تفکیک سن و مخاطب ۱۵۱
- نمودار ۱۷-۴: مقایسه میزان کاربرد فارسی در حوزه مدرسه در دو گروه سنی ۱۴-۱۸ و ۳۰-۴۰ ساله ۱۵۲
- نمودار ۱۸-۴: کاربرد فارسی در حوزه خانواده به تفکیک جنسیت ۱۵۳
- نمودار ۱۹-۴: کاربرد فارسی در حوزه خانواده توسط گروه سنی ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک جنسیت ۱۵۴
- نمودار ۲۰-۴: کاربرد فارسی در حوزه اداری در گروه سنی ۳۰-۴۰ ساله بر حسب جنسیت گوینده و شغل مخاطب ۱۵۴
- نمودار ۲۱-۴: کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار توسط افراد ۳۰-۴۰ ساله بر حسب جنسیت گوینده و مخاطب ۱۵۵
- نمودار ۲۲-۴: کاربرد فارسی در حوزه اداری توسط افراد بالای ۵۰ ساله بر حسب جنسیت گوینده و شغل مخاطب ۱۵۵
- نمودار ۲۳-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه خانواده توسط افراد گروه ۳۰-۴۰ ساله بر حسب تحصیلات ۱۵۸
- نمودار ۲۴-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه اداری توسط افراد گروه ۳۰-۴۰ ساله بر حسب تحصیلات ۱۵۹
- نمودار ۲۵-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار توسط افراد گروه ۳۰-۴۰ ساله بر حسب تحصیلات ۱۵۹
- نمودار ۲۶-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه خانواده توسط افراد ۱۴-۱۸ ساله به تفکیک شهر و روستا ۱۶۱
- نمودار ۲۷-۴: درصد کاربرد فارسی در حوزه کوچه و بازار توسط افراد گروه ۳۰-۴۰ ساله به تفکیک شهر و روستا ۱۶۱

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱-۳: نقشه استان مازندران به تفکیک شهرستان ۸۳
- نقشه ۲-۳: نقشه شهرستان آمل به تفکیک بخش ۹۰
- نقشه ۳-۳: نقشه شهرستان ساری به تفکیک بخش ۹۱
- نقشه ۴-۳: نقشه شهرستان نور به تفکیک بخش ۹۲
- نقشه ۵-۳: نقشه شهرستان بهشهر به تفکیک بخش ۹۳
- نقشه ۵-۳: نقشه شهرستان رامسر به تفکیک بخش ۹۴

فصل اول

کلیات

۱-۱: آغاز سخن

ورود به هزاره‌ی سوم میلادی ما را بر آن می‌دارد تا نظری به اوضاع و احوال جهان در هزاره‌ی گذشته و وضع احتمالی آن در هزاره‌ی پیش رو داشته باشیم. شکی نیست که مشخصه‌ی بارز جهان کنونی ما پویایی مفرط^۱، تغییر، تحول و دگرگونی در سطحی وسیع و گسترده است که ابعاد این دگرگونی از اکوسیستم‌ها گرفته تا ارزش‌های اخلاقی حاکم بر جامعه به وضوح و روشنی قابل رویت است. در بخش کوچکی از این جهان در حال تحول که در سیطره‌ی نگاه و توجه زبان‌شناسان قرار می‌گیرد - یعنی زبان‌ها - این تحول و دگرگونی بسیار چشمگیرتر از سایر بخش‌هاست. مسئله‌ای که در روند تحولات و تغییرات زبانی مهم و در عین حال نگران‌کننده می‌نماید پدیده‌ی مرگ زبان^۲ و نوع نگاه و برخورد جوامع زبانی با آن است.

غالب زبان‌شناسان بر این باورند که امروزه حدود ۵ تا ۶ هزار زبان زنده در سرتاسر دنیا وجود دارند (گرنوبل^۳ و وایلی^۴، ۱۹۹۹: مقدمه). این زبان‌ها به طور یکنواخت در سطح کره‌ی زمین پراکنده نشده‌اند. در حالی که در کشورهایی مانند گینه‌ی نو این پراکنش از فشردگی بالایی برخوردار است (یعنی حدود ۸۶۰ زبان در یک قلمرو حدوداً ۴۵۰ هزار کیلومتری مربعی)، مناطق وسیع دیگری هم هستند که تعداد اندکی زبان در سطح آن پراکنده شده‌اند. برای نمونه، تنها ۹ زبان در کل سرزمین عربستان فهرست شده‌اند که از آن میان ۶ زبان گونه‌هایی از زبان عربی هستند، و این در حالی است که این کشور بیش از ۴ برابر کشور گینه مساحت دارد (همان).

درست همان‌طوری که زبان‌ها به لحاظ جغرافیایی از پراکندگی یکنواختی برخوردار نیستند، از نظر تعداد گویشوران نیز هیچ‌گونه یکنواختی بین زبان‌های دنیا وجود ندارد. زبان‌های زیادی وجود دارند که گویشوران آنها کمتر از هزار نفر هستند و در بین آنها گروهی به تعداد انگشتان دست و یا حتی یک گویشور دارند. در مقابل، زبان‌هایی هم هستند که دهها میلیون گویشور دارند و تعداد گویشوران آنها همواره رو به افزایش است. چینی، انگلیسی و اسپانیایی نمونه‌هایی از این زبان‌ها هستند.

در سال‌های اخیر تحولات سریع و دامنه‌دار فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در سراسر جهان موجب برهم خوردن تعادل زیست محیطی گشته و به روند انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری شتاب بخشیده است. زبان‌ها نیز به عنوان نوعی ارگانیسم از تأثیر این تحولات دامنه‌دار مصون نمانده و شمار زیادی از آنها برای همیشه از میان رفته و تعدادی نیز با کاهش تعداد گویشوران‌شان به شدت در معرض خطر نابودی قرار دارند. بدیهی است که با حذف یک زبان، گویشوران آن زبان از سخن گفتن باز نمی‌ایستند و به طور طبیعی زبان دیگری نقش برقراری ارتباط را در آن جامعه زبانی به عهده می‌گیرد. در این فرآیند جایگزینی، این زبان‌های اقلیت و کم‌اعتبار هستند که جای خود را به زبان‌های معتبر و برخوردار

^۱ - extreme dynamism

^۲ - language death

^۳ - L. A. Grenoble

^۴ - L. J. Whaley

از پشتوانه‌های قدرت در جوامع بشری می‌دهند و زبان‌شناسان هشدار می‌دهند که ادامه‌ی این روند ممکن است تنوعات زبانی موجود را از بین ببرد و ناخواسته تعداد اندکی زبان صاحب قدرت را جایگزین زبان‌های گوناگون در گوشه و کنار جهان نماید.

کشور ما، ایران، کشوری پهناور و به لحاظ تنوعات قومی، نژادی، فرهنگی و زبانی بسیار غنی است و عواملی که در بالا شرح آن گذشت می‌توانند برای زبان‌های محلی ایران نیز یک عامل تهدید کننده بالقوه باشند. زبان‌های محلی ایران اعم از کردی، لری، بلوچی، گیلکی، مازندرانی و ... هر یک زبان مادری یکی از اقوام ایرانی بوده و بخشی از فرهنگ و هویت قومی آنان را تشکیل می‌دهد. این زبان-ها منعکس کننده آداب، رسوم، سنت‌ها، ارزش‌ها و باورهای یک قوم و ملت و در عین حال، محملی برای انتقال این ارزش‌ها و باورها از نسلی به نسل دیگرند. همگی آنها ریشه در فرهنگ و تمدن کهنی دارند که یادگار پیشینیان و گذشتگان این مرز و بوم است. این زبان‌ها، علاوه بر ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی شان، به سبب رابطه تاریخی شان با زبان فارسی و برخورداری از گنجینه ارزشمندی از واژگان اصیل می‌توانند کمک شایانی به مطالعات تاریخی و ریشه‌شناختی زبان فارسی نمایند. هر گونه تلاش در جهت تقویت این زبان‌ها و هرگونه کمک در راستای حفظ و بقای این زبان‌ها در واقع گامی است در مسیر تقویت، حفظ و پویایی زبان فارسی که زبان ملی ما و عاملی برای ایجاد وحدت و همدلی میان اقوام ایرانی به حساب می‌آید و نباید آن را موجب تضعیف زبان ملی و یا بروز احساسات قوم‌گرایانه و استقلال طلبانه دانست. اینک زبان فارسی به مانند درخت تنومندی است که زبان‌های محلی ایران ریشه‌ها و شاخه‌های آن را تشکیل می‌دهند.

۱-۲: بیان موضوع و اهمیت آن

مازندرانی یکی از زبان‌های کهن ایرانی است که سالیان سال زبان بومیان ساکن در بخشی از مناطق شمالی ایران را تشکیل می‌داده است و به مانند سایر زبان‌ها و گویش‌های محلی ایران به سبب پیشینه‌ی تاریخی و پیوندش با گذشته‌ی زبان فارسی، از گنجینه‌ی ارزشمندی از واژه‌ها، اصطلاحات و امثال برخوردار است که امروزه در فارسی معیار کاربرد خود را از دست داده و به فراموشی سپرده شده‌اند. در سال‌های اخیر، این زبان تحت تأثیر تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شاهد دگرگونی‌ها و تحولاتی بوده است و تصور می‌رود که با گذشت زمان سرعت و وسعت این تحولات به تبع تحولات غیر زبانی چشمگیرتر نیز شود. اصولاً تحولات رخ داده را می‌توان در دو مقوله جای داد:

دسته‌ی اول، تغییرات واژگانی و دستوری است که در روند تحول زبان‌ها امری طبیعی تلقی می‌گردد. در نتیجه‌ی تغییر شیوه‌های زندگی، منسوخ‌شدن روش‌ها و ابزارهای زندگی سنتی و ظهور پدیده‌ها و روش‌های جدید، مطرود شدن حرفه‌های قدیمی و روی آوردن به مشاغل جدید، گسترش شهرنشینی، گسترش آموزش زبان فارسی و افزایش میزان باسوادی، توسعه‌ی راه‌های ارتباطی، رسانه‌های گروهی و پاره‌ای از تحولات اجتماعی و فرهنگی دیگر، بسیاری از واژه‌ها و اصطلاحات

اصیل و بومی این زبان یا برای همیشه از خاطرها محو گشته‌اند و یا در حال نابودی هستند. بیگانگی نسل حاضر با واژگان گذشته این زبان امری کاملاً مشهود است و آن عده ای که مختصر آشنایی با واژه‌های این زبان دارند نیز می‌کوشند در گفتگوها از معادل فارسی آنها استفاده کنند. این نوع «قرض گیری واژگانی» نه به جهت پر کردن خلأ ارتباطی، که به خاطر پرستیژ و اعتبار بالای واژه‌های فارسی در مقابل واژه‌های بومی است. علاوه بر آن، در بسیاری از موارد، الگوهای ساختاری زبان فارسی نیز جایگزین الگوهای ساختاری زبان مازندرانی می‌شوند. برای نمونه، در موقعیت‌های رسمی، گویشوران عموماً از الگوی ساخت ترکیب وصفی و ترکیب اضافی فارسی در مازندرانی استفاده می‌کنند و یا به تقلید از فارسی حروف اضافه را قبل از اسم قرار می‌دهند. به هر حال تمامی این مسائل دست در دست هم، به تحول مازندرانی و مشابهت و همگونی هر چه بیشتر آن با زبان فارسی سرعت بخشیده‌اند.

گروه دوم، تغییرات و تحولاتی است که در جایگاه اجتماعی این زبان و حوزه‌های کاربردی آن رخ داده است و به نظر می‌رسد که اهمیت آن بیش از تغییرات نوع اول باشد. مدتی است که فراگیری زبان فارسی از سوی فرزندان در خانواده‌های مازندرانی رایج گشته است و این مسئله حتی در خانواده‌های متوسط یا پایین‌تر و در میان روستائیان و کوه‌نشینان نیز ملاحظه می‌شود. در نتیجه‌ی این امر، اکنون در بسیاری از خانواده‌ها، فارسی در کنار مازندرانی، زبان ارتباطی میان افراد را تشکیل می‌دهد و این درحالی‌است که در گذشته‌ای نه چندان دور، مازندرانی تنها زبان ارتباطی میان اعضای خانواده در منطقه بود. رواج دوزبانگی تنها به حوزه خانواده محدود نمی‌شود و در دیگر حوزه‌ها، نظیر کوچه و خیابان، مدارس و مکان‌های دولتی نیز کاربرد روز افزون فارسی را، به ویژه در بین جوانان، شاهد هستیم. بنابراین، فارسی به تدریج وارد حوزه‌هایی می‌شود که زمانی حوزه مطلق مازندرانی محسوب می‌شدند و با ادامه این روند بیم آن می‌رود که مازندرانی برای همیشه به دست فراموشی سپرده شود. اهمیت این موضوع و همچنین نگرانی و دغدغه خاطر علاقه‌مندان، و به ویژه شخص نگارنده در این ارتباط، وی را بر آن داشت تا یک بررسی میدانی را در سطح استان مازندران به اجرا گذارد. این پژوهش درصدد شناسایی جایگاه اجتماعی زبان مازندرانی در منطقه و چشم انداز آینده آن از طریق بررسی میزان کاربرد آن در حوزه‌های مختلف و نگرش و دیدگاه‌های گویشوران نسبت به این زبان است.

تا آنجایی که نگارنده اطلاع دارد تحقیقات جامعی در مورد جایگاه زبان‌های محلی ایران و روند زوال یا بقای آنها صورت نگرفته است و فقط پژوهش‌هایی به صورت پراکنده آن‌هم در سطحی محدود در مورد برخی از این زبان‌ها انجام شده است. نگارنده خود، در سال‌های ۷۹-۱۳۷۸ پژوهشی را در مورد کاربرد و جایگاه زبان مازندرانی در بین دانش‌آموزان و دبیران مدارس متوسطه شهر آمل به اجرا گذاشته است که نتایج به دست آمده در مجموع حکایت از در جریان بودن یک روند زوال نسبتاً سریع داشت. این بار نگارنده در صدد بررسی جامع‌تر مسئله کاربرد و جایگاه زبان مازندرانی، نگرش‌های گویشوران نسبت به آن و آینده این زبان در استان مازندران می‌باشد. به عبارت دیگر، نگارنده می‌کوشد تا با بهره‌گیری از نتایج پژوهش گذشته، در ابعاد جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی گسترده‌تر، بار دیگر به

موقعیت و جایگاه مازندرانی در سطح استان بپردازد. موارد زیر از جمله دلایلی است که انجام پژوهش حاضر را توجیه می‌کنند:

- ۱- پژوهش پیشین محدود به یک گروه سنی مشخص در یک شهر بود اما این پژوهش قصد دارد گروه‌های متنوع‌تری را در محدوده‌ی گسترده‌تری در سطح استان مازندران (در شهرهای بهشهر، ساری، آمل، نور و رامسر) مورد بررسی قرار دهد.
- ۲- پژوهش پیشین به بررسی کاربرد و جایگاه زبان مازندرانی در جامعه شهری پرداخته است ولی در این پژوهش مناطق روستایی نیز مورد بررسی قرار خواهند گرفت و این می‌تواند نقش شهرنشینی را به عنوان یک عامل اجتماعی در حفظ یا زوال مازندرانی مشخص کند.
- ۳- نتایج پژوهش قبلی (با وجود محدود بودن آن به یک منطقه خاص) توجه و علائق زیادی را در سطح استان (اعم از رسانه‌ها، مسئولین و مردم) به خود جلب کرده است. نتایج آن به صورت مقاله در دو جا (یک مجموعه مقالات و یک مجله علمی پژوهشی در استان) به چاپ رسید و دستاوردهای آن با حضور نگارنده در هفت برنامه زنده تلویزیونی در سیمای مرکز تبرستان (در فاصله سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۵) طرح و بررسی شد و از سوی مردم و محققان مورد استقبال فراوان واقع گردید. تنها انتقاد مطرح شده از سوی محققان، محدود بودن آن و قابل تعمیم نبودن نتایج آن به کل استان بود و پژوهش حاضر در صدد رفع این نقیصه است.
- ۴- در تحقیق قبلی، ضمن مقایسه دو گروه سنی و بررسی نگرش‌های گویشوران، پیش‌بینی‌هایی در مورد آینده مازندرانی و نقش عامل زمان در روند زوال یا بقای این زبان به عمل آمد. نتایج این پژوهش می‌تواند با بررسی صحت و سقم پیش‌بینی‌های قبلی، میزان پایایی این نوع پژوهش‌ها را محک بزند.
- ۵- با مقایسه آمار و ارقام کاربرد و تعداد گویشوران دو زبان در پژوهش قبلی و این پژوهش (که حدوداً ۵ سال با یکدیگر فاصله دارند) شاید بتوان تا حدودی مشخص کرد که با گذشت زمان چه تحولی در کاربرد و جایگاه زبان مازندرانی و نیز تعداد گویشوران آن ایجاد شده است و احتمالاً باید منتظر چه تحولاتی در آینده باشیم.
- ۶- ابزار گردآوری اطلاعات در پژوهش قبلی تنها محدود به پرسشنامه بود اما در این پژوهش کوشش شده است که از دو ابزار مشاهده و مصاحبه نیز در گردآوری داده‌ها بهره‌گیری شود.
- ۷- و در پایان اینکه، نگارنده در صدد است تا با جمع‌بندی و مقایسه دستاوردها و نتایج این پژوهش، پژوهش قبلی و سایر تحقیقات پراکنده‌ای که در مورد برخی زبان‌های محلی ایران صورت گرفته است، به جایگاه و وضعیت اجتماعی زبان‌های محلی ایران نظر کند.

۱-۳: اهداف پژوهش

چنان‌که در بخش آغازین اشاره شد، تحولات سریع فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در سال‌های اخیر موجبات گرایش به فراگیری زبان فارسی را در حوزه خانواده و گسترش کاربرد آن را در حوزه‌های مختلف فراهم نموده است و این امر در منطقه مازندران بسیار چشمگیر است. ادامه این روند می‌تواند در نهایت منجر به حذف زبان مازندرانی و جایگزینی آن با زبان فارسی شود که زبان شناسان از آن با عنوان تغییر زبان^۱ یاد می‌کنند. این پدیده منحصر به زبان مازندرانی نیست. از میان حدود ۶۸۰۰ زبان امروزی دنیا تنها ۳۳۰ زبان بالای یک میلیون نفر گویشور دارند و نیمی از آنها کمتر از ۶ هزار نفر گویشور دارند. حدود ۴۵۰ زبان نیز تنها در گروه بزرگسالان دارای گویشوران بومی هستند و به شدت در معرض خطر نابودی قرار دارند (گرایمز، ۲۰۰۲: ۱).

در چنین شرایطی و در عصری که عصر اطلاعات، ارتباطات و جهانی شدن لقب گرفته است، حذف زبان‌های محلی، قومی و اقلیت چندان دور از ذهن و غیر محتمل نیست. شناخت وضعیت، جایگاه و موقعیت واقعی این زبان‌ها و میزان آسیب‌پذیری و چشم‌انداز آینده آنها می‌تواند مقدمه هر گونه تلاشی برای کمک به حفظ و ماندگاری آنها باشد. هدف بنیادین این پژوهش نیز دستیابی به این شناخت است. شناختی که نه فقط حاصل مشاهدات و تجربیات شخصی، بلکه مبتنی بر بررسی‌های میدانی، و مستند به آمار و ارقام بوده و در کنار سنجش میزان کاربرد مازندرانی در حوزه‌های مختلف، بتواند نگرش‌های گویشوران را نسبت به این زبان بسنجد و تصمیمات احتمالی آنها را در مورد آینده این زبان بررسی کند. هدف نهایی از انجام این تحقیق، رسیدن به پاسخ این سؤال است که آیا مازندرانی در آینده همچنان زبان بومیان منطقه باقی خواهد ماند و یا باید شاهد زوال تدریجی آن و در نهایت حذف آن از تمامی حوزه‌های کاربردی باشیم؟ با این تفاسیر اهداف اصلی پژوهش حاضر عبارتند از:

- ۱- بررسی جایگاه اجتماعی و میزان کاربرد مازندرانی در حوزه‌های کاربردی مختلف.
- ۲- بررسی نگرش گویشوران نسبت به زبان مازندرانی و تصمیمات آنها برای آینده.
- ۳- بررسی روند زوال یا حفظ زبان مازندرانی در منطقه مورد بررسی.
در کنار این اهداف اصلی، هدف‌های فرعی زیر نیز مد نظر بوده‌اند:
- ۱- بررسی تغییرات رخ داده در میزان کاربرد مازندرانی در طول زمان.
- ۲- مقایسه میزان کاربرد مازندرانی در شهرهای مختلف مازندران.
- ۳- بررسی تاثیر عوامل اجتماعی در میزان کاربرد و فراگیری زبان مازندرانی.

^۱-language shift